

KTBRR VE YUNAN-KİRİL HARFLİ TÜRKÇE ANITLARIN İLİŞKİLERİ

MEFKÜRE MOLLOVA (Sofya)

N. K. Dmitriev (s. 424-425) *Materialı po osmanskoy dialektologii* adlı yazısında incelediği üç dilli bir anıtın Yunanca ve Bulgarca bölümlerinin önce Yunan harfleriyle yazılmış bir eserin burada Kiril harfleriyle verilmesine istinaden, Türkçe bölümünün de Yunan harfleriyle yazılmış bir metnin Kiril harfleriyle transliterasyonu olacağını tahmin etmişti. Delilleri şunlardı: 1) *y* fonemünün bazan *g* ile işaret edilmesi (örn. *gurumelisin* "yürümelisin"), 2) *s*, *ş* fonemlerinin karışması.

VI. Drimba (Pann, s. 134) Kiril harfleriyle Türkçe paskalya pazarı İncilinde *c* fonemünün *tz* ile verilmesini göz önüne alarak bu İncilin "Karamanlılar" için hazırlanmış Yunan harfli bir eserin transliterasyonu olduğunu kabul etmişti (*tz*'nin kullanılmasını Yunan yazısının etkisine veriyordu).

H. J. Kissling (Bemerkungen zu einigen türkischen Transkriptionstexten, Zeitschrift für Balkanologie VI, 2, 1968, s. 124), E. Heffening'in incelediği B. Georgievits'in¹ metinlerinde *y* sesinin *g* ile verilmesinin Ortaçağda ve XVI. yüzyıla kadar Latin *g*'sinin *e*, *i* önünde *y* gibi okunmasıyla açıklanmasına itiraz ederek, Sırpça-Hırvatçada Türkçe *geçirme* kelimesinin *jeçirma* olduğunu ve B. Georgievits'in Yunancayı çok iyi bilmiş olacağını ve Yunanlıların *y*'yi *γ* ile vermeleri dolayısıyla Yunan imlâsının etkisi altında kalmış olacağı ihtimalini ileri sürmüştü. Yahudilerin Türk *ğ*'sini *y* gibi telâffuz ettiklerini de belirtmişti (örn. *yelmek* "gelmek"). Fakat *y*'li kelimeler, son zamanlarda Makedonya'da tespit edilen Türk ağızlarında olduğu gibi (*yäl*- "gelmek")², hazır ödünclemeler olacaktır. J. Németh (Illésházy, s. 65-66) E. Heffening'in *gy*'leri *y* gibi okumasına³ hak vermiş ve kendisi de Illésházy yazmasında 12 kelimenin *gy*'lerini *y* olarak okumuştur («gyeni» [*yeni*]).

E. Heffening, Die türkischen Transkriptionstexte des B. Georgievits aus den Jahren 1544-1548, Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, XXVII, 2. Leipzig, 1942. § 33.

² L. Katona, Le dialecte turc de la Macédonie de l'Ouest, TDAY, 1969, s. 157.

Bundan başka, elimizde 1848'de Bükreş'te basılmış "Masalie hek'aettir ki... Rumistanda gelmiş olan... patişahlardan Pontianos kayser namında bir patişahın... hek'aetidir" başlıklı Kiril harfleriyle yazılmış küçük bir kitap vardır. Bu kitabın önsözünde "Eşbu hik'ae Anadolda meşhur... olan turk lisani-ile dahi tercüme olunmuşudu, şimdi bu defa slav'an kalemi, ve harfleri-ile dahi tahrir olunup...Vasilios Telamun mesarifi-ile tap olunmuştur" deniyor. Buna göre Yunan harfleriyle hazırlanan Türkçe metinlerin Kiril harfleriyle trasliterasyonu bir gelenek olsa gerek. "Masalie hek'aettir..."in trasliterasyonunda hiç bir değişiklik yapılmamışa benziyor (o, ö - o ile, u, ü - u ile, ı, i - i ile verilmiştir). Bundan başka, bir de adapte edilmiş anıtlar olacaktır. Bizim burada inceleyeceğimiz böyle bir anıttır.

KTBRR, Penço Radov adında bir Bulgarın 1851'de Belgrad'da bastığı *Kratkij tursko-bolgarskij rječnik i razgovornik* (Küçük Türkçe-Bulgarca sözlük ve mükâleme) in kısaltmasıdır³. Kitabın önsözünden yazarın maksadının, soydaşların Türkçeyi öğrenmelerine yardım etmek olduğunu öğreniyoruz.

KTBRR'in Yunan harfli anıtlarla ilişkisini gösteren deliller vardır:

1. Mükâleme bölümünün: 1) Kel'amu-llaften ihraç olunmuştur (s. 57-65); 2) Has beininde istimal olunan temsiller (s. 65-67); 3) Siheti hafiete mahsus nasihatler (s. 67-68); 4) Edep ve izanu irfana mahsus nasihatlerdir (s. 68-71) bölümlerinin Bulgarca kısmı harfi harfine Hristaki Pavlović'in "Yunanca-Bulgarca mükâleme" kitabından alınmıştır⁴. H. Pavlović'in o zamanlarda sık sık basılan "Yunanca-Türkçe mükâleme"lerden birini örnek tuttuğunu ve P. Radov'un bunları birleştirerek yeni bir kitap meydana getirdiğini tahmin edebiliriz. Karamanlidika'da (s. 116, 153, 273 v. b.) buna benzer Yunanca-Türkçe mükâlemeler verilmiştir.

2. "Masalie hek'aettir..." ile KTBRR arasında transkripsiyon, vurgu ve sözlük bakımından büyük bir yakınlık göze çarpar. Başka bir deyişle aynı geleneğe burada da riayet edilmiştir. Örneğin:

³ Penço Radov ve KTBRR'in Türkçe bölümünün dili üzerine yapmış olduğumuz inceleme Tureckiy yazikovoy pamyatnik, napisanny kirilovskim şriftom, Vtoroe regional'noe soveştanie po dialektologii tyurkskih yazikov, Noyabr', 1970, Kazan, s. 47; Bâlgarskiyat vâzrojdenec Penço Radov i negoviyat "Kratkij Tursko-bolgarskij rječnik i razgovornik", Bâlgarski ezik, kn. 4, 1966, s. 379-384; Un monument ture en cyrillique, RO, 32, 1968, s. 31-59; Kiril hurufatiyle bir Türk dili abidesinin bazı sentaktik hususiyetleri, M. Şiraliev armağanı =Voprosi tyurkologii, Baku, 1971, s. 76-83.

⁴ Hristaki Pavlović Dupničanina, Razgovornik greko-bolgarskij, Belgrad, 1835.

Masalie hek'aettir	KTBRR
sōgra/sōngra 73	sōgra/sōngra 60, 66
deyū 72	deyū 89
emma 21	emma 90
agnayamayup 53	agnamadiktà 91
oturúrkyan [oturúr'k'an/oturúr'kân] 11	arár-ikyan [arár-ikân] 75
keréktir 12	kerék-idi 69
ograşmalısın 73	ograş 26
diort "dört" 81	diort 41

3. ş, s karışması:

ş > s : nakıs < nakış 24, ashanè "aşhane, mutfak" 25, iskencè "işkence" 17, iskencelenırım "üzülürüm" 17, siol [*söl] "şol" 64;

s > ş : ceşèt "ceset" 58, şefà "sefa" 36, eşrari "esrarı" 36, çeşimli taám "cesimli taam" 67, ruşváy "rüşvay" 28, işsiz "ıssız" 18.

4. t, d karışması:

t > d : madem "matem" 23, perdey "pertev" 27;

d > t : tag "dağ" 37, tagıtımák "dağıtmak" 30, patişáh "padişah" 26; mukat-
tér "mukadder" 30, kateh "kadeh" 74.

5. k, g karışması:

k < g : kerék-idi "gerekti" 59, tufan kazabi "tufan gazabı" 61, peykambér "peygamber" 27, iokrenmék [ökrenmék] "öğrenmek" 48, 36.

Bunlar Yunan harflerinin t, d; k, g harflerini yalnız τ ve κ ile işaret edilmesi sonunda okunuş farklarından gelen değişikliklerdir.

5. Yunan harfli Türkçe anıtların işaretlenmesinde olduğu gibi, ñ, KTBRR'te ng, gn, g, nk ile verilmiştir: agnamák [añnamák] "anlamak" 33, 91, Tankrının [tañrının] "tanrının" 88, sōngra [sōñra] "sonra" 58, 66, 60, 79, sógra [sōñra] "sonra" 60.

6. ö, ü fonemleri bazan io, iu ile, bazan da o, u ile işaret edilmiştir: ö : io kióy [köy] 20, kiók [kök] 20, kiomiür [kömür] 20, kiotiü [kötü] 20, giondiurmék [göndürmék] "göndermek" 27, sióz [söz] 23, çióp [çöp] 35, gióz [göz] 35, 42, gioriuniúyor [görünüyor] 44, dioniüp [dönüp] 48, iovèy ogól [övèy ogól] 17, iovèy kız [övèy kız] 17, iolçu [ölçü] "ölçü" 17, iolçerım [ölçerim] "ölçerim" 17, niobèt [nöbet] 25;

ö: *o ovèy anà* “üvey ana” 25, *odiúnç* [*odünç*] “ödünç” 26, *oylè* “öyle” 26, *oylèn* “öğle” 26, *oksiúz* [*oksüz*] “öksüz” 26, *oksiurúk* [*oksürúk*] “öksürük” 26, *okçè* “ökçe” 26, *orekè* “öreke” 26, *ortérim* “örterim” 26, *ofkè* “öfke” 26, *okredir* “öğredir” 48, *od* “öd” 15, *boylè* “böyle” 9, *bocèk* “böcek” 9, *diz çokérim* “diz çökerim” 12, *çozérim* “çözerim” 35, *çomlék* “çömlek” 35, *şoylè* “şöyle” 36; ü: *iu biúuk* [*biyúk/biük*] “büyük” 49, *diulbér* [*dülbér*] “dilber” 13, *getiur-úur* [*getürür*] “getirir” 47, *sevgiuliúm* [*sevgülüm*] “sevgilim” 47;

ü: *u kiçuk* “küçük” 49, *çurukluk* “çürüklük” 35, *çúnki* “çünkü”, *şukir* “şükür” 36, *şuppè* “şüphe” 72, *türkça* “Türkçe” 49, *urk-* “ürkmek” 32, *kiorúk* [*körúk*] 20.

7. Yunan harfli anıtlarda olduğu gibi, KTBRR’te *a* önünde palatal *k*, *g*, *l* - *ki*, *gi*, *li* şeklinde işaret edilmiştir: *viliaet* [*vil’æt*] “vilâyet” 38, *olikè* [*ol’kè*] “ülke” 28, *liázim* [*l’ázim*] “lâzım” 23, 48, *kiamil* [*k’amil*] “kâmil” 22, *kirár* [*k’ár*] “kâr” 22, *liuzgiár* [*lüzg’ár*] “rüzgâr” 23, *bazirgián* [*bazirg’án*] “bezirgân” 77, 78.

İstisnalar: *uslúb* “üslûp” 32, *salat* “salât” 28, *halım* “halim” 90.

8. Anadolu ağızlarının izleri ancak Yunan harfli anıtlarda bulunup, burada çift konsonlu kelimelerde kendini gösterir:

a. Asimilasyon yolu ile elde edilen çift konsonlu kelimeler: *kıssà* “kısa” < *qısqa* 21, *eşşèk* “eşek” < *eşkek/eşgek* 15, *işşik* “ışık” < **işgik* 16, *uyiúrum* [? *uyyúrum*, ? *uyürum*] “uyurum” 32 (krş. Illésházy, s. 63 *úiumadum* “uyumadım”), *issi* “eksi” < *iysi* (Razgrad *iysi* 20) yahut < *isti* (Az. *isti* “sıcak”) 17, *ittibar* “itibar” < *ihtibar* (Eckmann 194 *ihtibar*) < Ar. *i’tibar*;

b. Redüplikasyon yolu ile elde edilen çift konsonlu kelimeler: *l’azzım* “lâzım” 25, *zemmín* “zemin” 15, *assì* “asi” 6, *kuttuslù* “Kudüslü” 21.

9. Dinî terimlerin hepsi Yunancadır:

ágios “kutsal” 72, *Hristós*, *despót* “piskopos” 82, *evlogià* “takdis, taziz, tebci” 83, *ekklisià* “kilise” 71, *eksomologis ol-* “Hıristiyanlıkta ikrar etmek” 88, *kiivotós* “ölü sandığı” 88, *kinonia* “şarap ve ekmek yenilerek İsa ile birleşme anlamına gelen dinî tören” 88, *nómus* “kanun”, *stefanós* “kilise nikâhı” 83, *Noè* “Nuh” 61, *Eva* “Havva” 52, *Movski* “Musa” 63.

Bunların tersine, KTBRR’te Yunan harfli anıtlara has olmayan çizgiler vardır:

1. Birkaç kelimedede *e*, *ä* farkı yapılmışa benziyor (Yunan harfli anıtlarda yalnız *e* vardır): *ä*, palatal kelimelerde, *k* ve *l*’den sonra kullanılmıştır: *arár-ikian* [*arár-ikän*] “ararken” 75, *ziadesiylian* [*ziadesiylian*] “ziyadesiyle” 72.

2. Yunan harfli anıtlarda *i*, *ı* “ince imlâ”, “Atina usulü” devrine kadar (1840 yıllarına kadar) ortak bir harfle işaret edilmiştir. KTBRRL’te ise bu iki ayrı fonem için iki ayrı grafem kullanılmıştır. Buna rağmen *i* ile *ı*’nın kullanılmasında bugünkü yazı Türkçesine göre bazı aykırılıklar vardır:

ı yerine *i* kullanılması şu hallerde göze çarpar:

a. Kelime başında: *ırz* “ırz” 16, *ısladırım* “ıslatırım” 16, *ısmarlamák* “ısmarlamak” 16, *ısınırım* “ısınırım” 16, *ısrımák* “ısrımak” 16, *irak* “ırak” 16. Bu olay bugün batı Rumeli ağızlarında ve Sırpça-Hırvatça ve Bulgarcaya geçen Türkçe alıntılarda görülür.

b. *ç*, *c*, *ş*’den sonra *ı* yerine *i*’ye rastlanır: *çalı çırpı* “çalı çırpı” 35, *çikárum* “çıkardım” 35, *çikarırım* “çıkardım” 35, *çik* “çık” 35, *çiplák* “çıplak” 35, *açiktır* “açıktır” 52, *şaşirmák* “şaşırmak” 36, *sanci* “sancı” 28, *batakçi* “batakcı” 7, *taukçi* “tavukçu” 31, *çapaci* “çapacı” 35, *altinci* “altıncı” 58, *yalanci kimsè* “yalancı kimse” 69, *çalgacılarà* “çalgıcılara” 85, *balçik* “balçık” 7, *kabarcik* “kabarcık” 18, *kancik* “kancık” 19, *kızılçik* “kızılçık” 22, *kitapçik* “kitapçık” 56, *sarmaşik* “sarmaşık” 28, *dolaşik* “dolaşık” 13, *yakışikli* “yakışıklı” 37, *yoldaşim* “yoldaşım” 75, 76, *kaç yaşindásın* “kaç yaşındasın” 49, *başim* “başım” 42, *savaşırım* “savaşırım” 28, *sıklaşırım* “sıklaşırım” 29, *taşırım* “taşırım” 31, *ulaşırım* “ulaşırım” 32, *çalışırım* “çalışırım” 35, *karındaşız* “kardeşiz” 50, *alışmışım* “alışmışım” 75, *oturmuşın* “oturmuşsun” 84, *koymüşin* “koymuşsun” 74.

Not. Art sıra vokalleriyle yapılan kelimelerde *şi*, *ci*, *çi*’den sonra gelen eğerde ses uyumuna riayet edilir. Örn. *karındaşımı* “kardeşimi” 53, *karşılık* “karşılık” 69, *çikma* “çıkma” 67.

c. Kelime başında ve kelime içinde bir vokalden sonra *yı* sekansı yerine *i* bulunur: *ıgın* “yığın” 16, *ıgárum* “yığarım” 16, 77, *ıgit* “yiğit” 16, *ıkmák* “yıkamak” 16, *ırtırım* “yırtarım” 17, *ai* “ayı” 5, *kırai* “kırağı” 22, *sıçraiş* “sıçrayış” 30.

Fakat *ıgirmi* “yirmi” 41, *ıldız* “yıldız” 25, *ılàn* “yılan” 16 kelimelerinde *i* eski olabilir (Deny, § 161).

d. 3. kişi iyelik ekinde, izafet terkinde ve ad çekiminde (akuzatifte) yine *i* bulunur: *tembihatini* “tenbihatımı” 63, *despotimizà* “piskoposumuza” 82, *kubbey asumani* “kubbe-i asumanî” 57, *ani* “onu” 62, *meyvanın hamini* “meyvanın hamını” 67, *eşrari* “esrarı” 68, *kel’ami* “kelâmı” 57.

e. İltizam kipinin 2. kişi çoğulu *siz*'dir. *ikamét buyurásiz* "ikamet buyurunuz" 47, *alásiz* "alın, alınız, alısınız" 48, *sagılıktà olásiz* "sağ olasınız" 46, *teşrif buyurásiz* "teşrif buyurunuz" 46.

f. Bazı leksemelerde de *i* kullanılmıştır: *salı* "salı" 40, *bázi* "bazı" 38, *sadık dóst* "sadık dost" 68, 28, *fisilti* "fısıltı" 33, *içkirik* "hıçkırık" 16.

i yerine *ı* kullanılması şu eklerde göze çarpar:

-dır/-tır: *ikidir* "ikidir" 70, *diüşecéktır* [*düşecéktır*] "düşecektir" 71, *yeméktır* "yemektir" 73, *diuzelmiştr* [*düzelmıştr*] "düzelmıştır" 74, *çok deildir* "çok değildir" 74, *şeylérdir* "şeylerdir" 74, *temizdir* "temizdir" 76;

-sın, 2. kişi tekil eki: *diüşünesin* [*düşünesin*] "düşünesin" 71, *gidecéksın* "gideceksin" 79, *bilirsın* "bilirsin" 81;

-ım, 1. kişi tekil eki: *zán idérım* "zannederim" 82;

-ız, 1. kişi çoğul eki: *yérız* "yeriz" 73.

-sınız, 2. kişi çoğul eki: *gám çekérsınız* "gam çekersiniz" 79.

mi "mi": *váz edéekmi* "va'zedecek mi?" 72, *siuléimmi* [*süléimmi*] "söyleyeyim mi?" 75, *haveslimi olacáksın* "heves mi edeceksin?" 76, *eimısınız* "iyi misiniz?" 45, *eşitmémısın* "işıtmeyiz misiniz?" 76, *verirmi* "verir mi?" 78, *iktiza etmémı* "ik-tiza etmez mi?" 80, *sevérmi* "sever mi?" 80.

KTBR'ın dilinde labial vokal uyumu gelişmemiş olup burada da soru *mi* biçimindedir: *yókmı* "yok mu?" 50, *olúrmı* "olur mu?" 77, 82, *hóşmısınız* "hoş musunuz?" 45, *biiúkmi* [*biúkmi*/*biyukmi*] "büyük mü?" 49, *kiçúkmı* "küçük mü?" 49; *uyşúrım* "uyuşurum, anlaşıyorum" 32; krş. Dmitriev 451 *olmuş* "olmuş", Bergsträsser 10 *koşdururlar* "koştururlar", Ada-Kale 96 *dostumızı* "dostumuzu", Holdermann 112 *üçinci* "üçüncü", *dördinci* "dördüncü", Pann 139 *hoşnutum*/*hoşnutım* "teşekkür ederim".

Bazan soru *ma* biçiminde yazılmıştır: *siuléimma* [*süyléimma*/*süyléyimma*] "söyleyeyim mi?" 78, *deilma* "değil mi?" 75, 94, *oyléma* "öyle mi?" 86, *bulúnurma* "bulunur mu?", *dondúma* "dondu mu?" 44.

Bilindiği gibi, *-dır/-tır*, *-ız*, *-ım*, *-sın*, *-sınız* morfepleri bugün batı Rumeli ağızlarına hastır (J. Németh, EintTMB, s. 13, 28, 29, Vidin, s. 42, 52, Kumanova, s. 115-116, 120, 122-124, 126; Dinler, s. 193-194, 204; Gostivar, s. 285; Üsküp, s. 84-85; Köstendil, Mihailovgrad, s. 305-307; Pann, s. 139-140; Dmitriev, s. 448).

3. Kelime sonunda *l*, *m*, *n* önünde dar vokal bazan düşer ve hece bu sonorlularla meydana getirilir: *násl* "nasıl" 84, 85, 89, *siuylérmısn* [*süylér-*

misn] “söyler misin?” 48, *kazanırm* “kazanırım” 18; krş, Kowalski 167 *geldn* “geldin”, *gelmedm* “gelmedim” 176, Bergsträsser 15 *hayr* “hayır”.

4. ü’lü kelimelere (bugünkü yazı Türkçesinde ö) Yunan harfli anıtlarda seyrek rastlanır (Eckmann 177 yalnız *ül-* “ölmek”, *ülü* “ölü”, *ülüm* “ölüm” örneklerini verir). KTBRR’te: *biubrék* [*bübrék*] “böbrek” 8, *biuliúk* [*bülük*] “bölük” 8, *giunderdim* [*günderdim*] “gönderdim” 50, *diukmeci* [*dükmeçi*] “dökmeci” 13, *diuşék* [*düşék*] “döşek” 13, 75, 76, *giuiús* [*güüs*] “göğüs” 11, *diuşerim* [*düşerim*] “döşerim” 13, *diuşemè* [*düşemè*] “döşeme” 13, *diuérim* [*düerim*] “döverim”, *diukérim* [*dükérim*] “dökerim” 13, *kiupék* [*küpék*] “köpek” 20, *kiulè* [*külè*] “köle” 21, *kiudrúm* [*küdrúm*] “kötürüm” 21, *kiupriü* [*küprü*] “köprü” 22, *kiumiúr* [*kümür*] “kömür” 22, *kiusè* [*küsè*] “köse” 22, *kiusték* [*küsték*] “köstek” 22, *kiuték* [*küték*] “kötek” 22, *kiuşè* [*küşè*] “köşe” 22, *kiuşeli* [*küşeli*] “köşeli” 22, *iuliü* [*ülü*] “ölü” 23, *siukérim* [*sühkérim*] “sökerim” 30, *siundiurmék* [*sündürmék*] “söndürmek” 30, *siuhpét* [*sühpét*] “sohbet” 30, *siulérim* [*sülérim*] “söylerim” 30, *iudemék* [*üdemék*] “ödemek” 36, *iumiúr* [*ümür*] “ömür” 36, 56, *iupérim* [*üperim*] “öperim” 36, *iurdék* [*ürdek*] “ördek” 36, *iurnék* [*ürnék*] “örnek” 36, *iurumcék* [*ürumcék*] “örümcek” 37, *giurè* [*gürè*] “göre” 83, *iuliúm* [*ülüm*] “ölüm” 36, *iufkè* [*üfkè*] “öfke” 36, *iukren-*[*ükren-*] “öğrenmek” 36, *iuvék* [*üvék*] “üveyik” 36, *giurúk* [*gürúk*] “körük” 11.

ü’lü kelimeleri Radloff sözlüğünün Osmanlıca bölümlerinde, Sami Bey sözlüğünde, özellikle Redhouse sözlüğünde, Illésházy yazmasında, s. 77–78, Dmitriev, s. 453–454 ve bugünkü batı Rumeli ağzlarında buluyouuz: Vidin, s. 33–40, Üsküp, s. 84, Köstendil, Mihailovgrad, s. 308, Gostivar, s. 284, Dindler, s. 191, Kumanova, s. 115.

5. Bundan başka, KTBRR’te bir de u’lu kelimer, i’li kelimeler görülür: *u* (bugünkü yazı Türkçesinde o) : *kuyún* “koyun” 10, *dulaşmák* “dolaşmak” 12, *dugán* “doğan” 13, *kuláy* “kolay” 49, *tuparlák* “toparлак” 43, *kulán* “kolan” 21, *kuyacáksın* “koyacaksm” 84, *uyalanırım* “oyalanırım” 32, *Buhçá-adası* “Bohça adası” 38, *amucamın bostanına* “amcamın bostanına” 52, *du-laip* “dolayıp” 94; krş. Dmitriev, s. 449, 451.

i (bugünkü yazı Türkçesinde e) : *icél* “ecel” 18, *giçmék* “geçmek” 24, *bicirmék* “becermek” 8, *çilik* “çelik” 38, *dilip* “delip” 91, *ini* “yeni” 48, *hicà* “hece” 34 (SB *hecā*), *isér* “(yel) eser” 17, *kerpidén* “kerpeten” 26, *mizarà* “mezara” 86, *ispabın* “espabın” 83, *cihenném ateşi* “cehennem ateşi” 59, krş. Bulg. s. 125–126.

Buna karşılık *o* (bugünkü yazı Türkçesinde *u*): *ogól* “oğul” 26, *ozlaşmák* “uzlaşmak” 26, *oymák* “uymak” 26, *onutmák* “unutmak” 26, *osturà* “astura” 26, *očkúr* “uçkur” 26, *oyanmák* “uyanmak” 26, *ocúz* “ucuz” 26, *olaştığım vakıt* “ulaştığım vakit” 49, *enfiè kotusù* “enfiye kutusu” 53, *çábocak* “çabucak” 82, *boldúm* “buldum” 82, *koynonà* “koynuna” 84, *kondúz* “kunduz” 21, *kolóçka* “kuluçka” 21, *korşún* “kurşun” 21, *kotù* “kutu” 53.

o (bugünkü yazı Türkçesinde *ü*): *ol'ke* “ülke” 26, *Osmanlı olkesi* 38.

e (bugünkü yazı Türkçesinde *i*): *neşan* “nişan” 14 (Far. *neşan*), *enérım* “inerim” 14 (Radloff *än-*, Illésházy, Holdermann 526, SB, Dmitriev 442, Eckmann 176 *en-*), *enilti* “inilti” 14, *encir* “incir” 14 (Far. *äncir*), *azeran* “haziran” 41, *pişerırım* “pişiririm” 24, *hesar* “hisar” 34 (Far. *hesar*), *şeşérım* “şişerim” 36, *Akşehér* “Akşehir” (Holdermann 346, Illésházy, Eckmann 179, 185 *şehér*), *Deyár-Bekir* “Diyarbakır” 38, *cigeri incenmiştir* “gücenmiştir” 43, *çerkin* “çirkin” 44 (Nevrokop ağzında *çerkin*), *Ezmirdén* “İzmirden” 47, *dáema* “daima” 51 (Far. *dayema*), *frénk mahlesendè* “Avrupaluların yaşadığı mahallede” 51, *keréz* “kiraz” 65, *ektizà* “iktiza” 55 (Eckmann 175, 190 *ehüza*), *máne olámaz* “mani olamaz” 32 (Far. *mane*), *çeflik* “çiftlik” 91.

6. KTBRR’te (ve Pann’da, s. 136, *nemccä* “Alman” 141) bir de *t* (= *ts*, uluslararası transkripsiyon sisteminde *c*) fonemi vardır: (yalnız bir kelimede) *Nemte* “Avusturya” 38, *Nemte-viliaeti* [*vil'aeti*] “Almanya” 38. Bu fonem Yunancada tafla sigmayı birleştirmek yoluyla yapılır. Acaba böyle birleşik harfli *t* Yunan harfli Türk anıtlarında da yok mudur?

7. *e* önünde *y*’nin düşmesi yine KTBRR’e has olsa gerek: *eyén* “yiyen” 90, *táht-eri* “taht yeri, başkent” 31, *etiştik* “yetiştik” 72, *edi* “yedi” 41, *on edi* “on yedi” 41, *ekpare* “yekpare” 86, *etmiş* “yetmiş” 41, *el* “yel” 14, *emin* “yemin” 14, *eni* “yeni” 14, *eşil* “yeşil” 15.

Bu olay batı Rumeli ağızlarında göze çarpar.

Sonuç: KTBRR ile Yunan harfli anıtlar arasındaki ilişkinin kesin olarak ispatlanması, ancak bu anıtlarla karşılaştırmalar yapmak olanağına kavuştuğumuz vakit mümkün olacaktır.

Not. KTBRR’te iki biçimde yazılan kelimelerin listesini veriyoruz: *yérız* “yeriz” 73 / *eyén* “yiyen” 90; *káyri* “gayri” 88 / *gáyri* 90; *ilés* “leş” 16 / *leş* 22, *bogáz* 9 / *bugáz* 42; *akşamlár* “akşamlar” 46 / *akşamınız* 46; *ökrenmék* [ökreñmék] “öğrenmek” 48 / *ökredir* “öğredir” 48; *gionül* [gönül] 11 / *giunüldén* [günüldén] “gönülden” 48; *biuiuk* [büük/büyük] 9 / *biük* [biük/

biyuk] 49 / *beüik* / *beyuk*] “büyük” 61; *türkça* 48, 49 / *türkçe* “Türkçe” 50; *nérie* [*nérye*] 47 / *néreye* 48; *vakıt* 50 / *bir vakittè* 59 / *bü vakıtta* 49; *dovà* / *doà* “dua” 13; *edi* “yedi” 41 / *yedinci* 64; *sıgarım* “sağarım” 30 / *sagásın* 66; *dág* “dağ” 11 / *tág* 37; *katehlér* “kadehler” 74 / *kadéh* 18; *kulanmayà* 74 / *kullanmáz-idi* 75; *espáp* 83 / *ispabın* “espabın” 83; *hévet* “evet” / *evet* 13; *áf idésın* “af-fet, affedesin” 50 / *teslim etméye* 53; *hoş* 45 / *oş* 26; *magazanın* 53 / *magazıdán* 53 (SB *mağaze* / *mağazı*); *nasihét* “nasihat” 55 / *nasihetlér verésın* 56; *aninle* “onunla” 47 / *anın gibi* “onun gibi” 61; *karındaşım* “kardeşim” 47 / *karındaş-larımızmıdır* “kardeşlerimiz midir”, *iliazımlı* [*ilazımlı*] “lüzumlu” 74 / *liazım-dır* [*l'azımdır*] 74; *sırçan* / *sıçan* 30; *anklamák* “anlamak” 6 / *anlárım* 6; *iulium* [*ülüm*] “ölüm” 36, 60 / *ioldiurdiu* [*öldürdü*] 60; *sevál-itmék* “sormak” 89 / *suál ettilér* “sordular” 89; *etişecéktir* “yetişecektir” 81 / *yetişir* 81; *handék* / *hendék* 33; *mania* [*man'a* / *manä*] / *mane* “mâna” 23; *menfiét* / *menfaat* 24; *oradè* 47, 48 / *oradà* 59; *dáema* 51 / *dáima* 81; *akçà* 53 / *ahçè* 81; *edalét* / *adalét* 14; *dám* “kan” 12 / *dem* “kan” 12; *cenlinet* “bahçe” 37 / *cennét* 37; *nakıt* / *nokút* “nakit” 25; *mimár* / *meymár* 24; *liuzgiár* [*lüzg'ár*] “rüzgâr” 23 / *ruzgiar* [*ruz-g'ar*] 27, 67; *el* “yel” 14 / *yel* 36; *vatán* / *vetán* 10; *limán* 22 / *ilimán* 16; *incir* 17 / *encir* 14; *icél* 18 / *ecél* 14; *iser* “eser (yel)” 17 / *eséyor* 14; *évelia* [*ével'a*] “evvelâ” 48 / *évalian* [*éval'an*] “evvelâ” 35; *naşan* “nişan” 14 / *nişán* 25; *eşşék* 15 / *eşék* 33; *şuphè* 36 / *şuppè* “şüphe” 36.

Tahminî baskı yanlışları: *artút* “armut” 91, *Alláh korsusù* “Allah korkusu” 70; *evdaabinin* “ev sahibinin” 74; *hırsızlın étme* “hırsızlık etme” 64; *sahabetlin etme*, *sahabetlik étme* “sahiplik etme”.

Bu yazımızla KTBRR üzerindeki araştırmalarımız sona ermiş oluyor.

KISALTMALAR

Ada-Kale, I. Kúnos, Ada Kalei török népdalok (Chansons populaires turques d'Ada Kaleh), Budapeşte, 1906.

Bergsträsser, G. Türk fonetiği, İstanbul, 1936.

Bulg. Bulgarca M. Mollova, Etude phonétique sur les turcismes en bulgare, Linguistique balkanique, XII, 1967, s. 115–153.

Deny, J. Principes de grammaire turque (“Turk” de Turquie), Paris, 1955.

Dinler J., Eckmann, Dinler (Makedonya) Türk ağzı, TDAY, 1960, s. 189–204.

- Dmitriev, N. K. Materiali po osmanskoj dialektologii, Fonetika "karamalickogo" yazıka. Zapiski Kollegii Vostokovedov III, 1928, s. 417-458; IV, 1929, s. 107-158.
- Eckmann, J. Anadolu Karamanlı ağızlarına ait araştırmalar, I. Phonetica, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VIII, 1-2, Ankara, 1950, s. 165-200.
- Far. Farsça B. V. Miller, Persidsko-russkij slovar', Moskova, 1953.
- Gostivar O. Yaşar-Nasteva, Turskiot govor vo gostivarskiot kraj (Gostivar Türk ağızı), Sobranie na opštinata Gostivar, Gostivar, 1970, s. 271-306.
- Holdermann, J. Grammaire turque ou methode courte et facile pour apprendre la langue turque, Moskova, 1777.
- Illésházy J. Németh, Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert, Budapest (Akad. d. W.), 1970 (Bibliotheca Orientalis Hungarica XIII).
- Köstendil, Mihailovgrad Zs. Kakuk, Die türkische Mundart von Küstendil und Michailovgrad, ALinHung XI, 1961, s. 301-386.
- Kowalski, T. Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien, WZKM 33, 1926, s. 166-231.
- Kumanova J. Eckmann, Kumanova (Makedonya) Türk ağızı, Németh armağanı, Ankara, 1962, s. 111-144.
- Németh EintMB J. Németh, Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens, Sofya (Bulg. Akad. d. W.), 1956.
- Pann VI. Drimba, Sources roumaines de la dialectologie historique turque (I), Les écrits en langue turque d'Anton Pann, Revue de linguistique VIII, 1963, N-1, Bükreş, s. 133-161.
- Radloff, W.W. Versuch eines Wörterbuches der türk-Dialekte, SPb., 1893-1911.
- Razgrad J. Eckmann, Razgrad Türk ağızı, Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar, I, Ankara, 1950, s. 1-25.
- SB Samy-Bey, Dictionnaire turc-français, İstanbul, 1885.
- Üsküp G. Hazai, Beiträge zur Kenntnis der türkischen Mundarten Mazedoniens, RO XXIII, 1960, s. 83-100.
- Vidin J. Németh, Die Türken von Vidin: Sprache, Folklore, Religion. Budapest (Akad. d. W.), 1965 (Bibliotheca Orientalis Hungarica X).